

XV-XVI asyrlarda gyrgyzlaryň syýasy gurluşy

Category: Kitapcy, Sözlär, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

XV-XVI asyrlarda gyrgyzlaryň syýasy gurluşy KIRGIZLARIN XV-XVI. YÜZYILLARDA SİYASİ YAPISI

Kırgız siyasi yapısı çağdaş tarih biliminde çok az bilinen bir meseledir. Bu anlamda Kırgız jenealojik efsanelerinin (Sanjırların) yazılı kaynaklarla karşılaştırmalı olarak incelenmesi Kırgız etnopolitik tarihinin yeni sayfalarını ortaya çıkarmaktadır.

Geneolojik efsanelere göre Kırgız soyağacı çok eski tarihlerden beri ikiye ayrılır. Bunlar “Otuz uul”-“İçkilik”, “Otuz uul”-“Bulgaçı”, “Otuz uul”-“On uul”, “Ong kanat”-“Sol kanat” olarak bilinmektedir. (5. s. 11,16) “Bulgaçılar” ve “On uul” kavim adları ile her zaman “İçkilik” grubu kastedilmiştir. Bunlardan hangisinin Kırgız halkı tarihinde daha belirleyici rol oynadığını bilmiyoruz. Fakat bununla beraber bu adlardan her birinin farklı dönemlerde oluştuğu ve Kırgız etnopolitik tarihinin belirli bir zaman dilimini yansıttığı bellidir.

Kırgızların oluşumu ve Kırgız-Otuz uul olmak üzere ikiye ayrıldığı hakkındaki efsanenin yer aldığı 16. yy.’da Farsça yazılmış “Şeceret-el-Etrak” eserinde benzeri nitelikte bilgilere rastlamak mümkündür. (9. s. 36) Bununla ilgili bilgileri Seyfeddin Aksikenti’nin 16. yy.’da yazdığı “Macmu at- Tavarih” eserinde de görmekteyiz. (8. s. 206-207) Bu eserde Kırgızların Ong kanat (Sağ kanat) ve Sol kanat (Sol kanat) olarak ikiye ayrılması olayları yer alır. Fakat 18. yy.’ın 70’li yıllarında yazılmış Çin kaynağı “Si-Yuy-Çji” daha doğru bilgiler vermektedir. (12. s. 78) Kaynakta Kırgızların iki yüzyıl önce Kuzey (Kırgız) ve Güney (Togosokole) olarak ikiye ayrıldıkları hakkında bilgiler verilmiştir. Böylece bu veriler belirli ölçüde Geç Ortaçağ ve Yeni Dönem Kırgız

etnopolitik yapısının oluşumu ve gelişimi sürecine ışık tutabilir.

Kırgızlarda kabile oluşumları Ong kanat ve Sol kanat etnopolitik yapısının şekillenmesiyle yakından ilgilidir. Geçmişteki olaylar ana hatlarıyla halkın belleğine kazınmış, rivayet ve efsanelere konu olmuştur. Kırgızlarda dual (ikilik) etnopolitik yapının oluşmasına yol açan olayları anlatan Dolon Biy (Bey) efsanesi bunun açık bir örneğini teşkil etmektedir. Efsaneye göre, Dolon Biy en genç eşinin doğurmasını beklerken, ona bu iyi haberi verecek olana hediye olarak dokuz kır at ayırır. Bir gün hizmetçisi mutlu haberi iletmek ve hediyeyi almak için koşarak Dolon Biy'in yanına gelir. Erkek çocuğunun doğduğunu öğrenen Dolon Biy hizmetçisine hazırladığı hediyeyi verir. Kısa bir süre sonra başka bir hizmetçi gelir ve ikinci oğlunun dünyaya geldiği haberini iletir. Buna çok şaşırان Dolon Biy: "Yoksa o, birini doğurdu ve bir de yanına yabancı bebek mi aldı." diye kendi kendine düşünür.

Dolon Biy birinci oğluna Ak uul (Ak-"gerçek", "öz" anlamında) ikincisine ise Kuu uul ("şüpheli", "üvey") adlarını verir. Zamanla bu isimler Dolon Biy'in oğullarının ismi olarak pekişir. Fakat bu adları beğenmeyen eşi: "İlk çocuğu doğurdum sağ böbreğim rahatladı, ikincisini doğurdum sol böbreğim rahatladı. Onların adları Ong (sağ) ve Sol (sol) olsun" der. Böylece, efsaneye göre Ak uul'un soyundan olanlar kendilerini Ong kanat, Kuu uul'un soyundan gelenler ise Sol kanat adlandırdılar

Dikkat edilirse halk tasavvuru, Kırgızlarda doğal etnopolitik yapı oluşumunun tarihi bir eylem olup, göçebe toplum çerçevesinde böyle bir yapının oluşmasını çağın gereksinimi olarak görmektedir.

Şöyle ki, göçebe siyasi örgütlenmesi, kendine has geleneksel şekillenme özellikleri taşımaktadır. Ve bu sadece yapılaşma açısından değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda da kendini göstermiştir. Efsane, Kırgız etnopolitik yapısının bir diğer özelliğini, göçebe toplumunun bu modelinin şekillenmesindeki iki kanat arasında olan farklı gelişim düzeyini gözler önüne sermektedir. Kuu uul'un soyundan

gelenlerin oluşturduğu Sol kanat, sosyal ve siyasi anlamda ikinci dereceden öneme sahipti. Efsanede Kuu uul'un "üvey" olduğunun ima edilmesi bunun bir göstergesi olabilir. Efsanenin bir diğer versiyonuna göre, Dolon Biy mal varlığını iki oğul arasında paylaştırır. Onların arasında at sürülerini, topraklarını ve halkı paylaştırırken, Ak uul'a mallarının sağ tarafı, Kuu uul'a ise sol tarafı miras kalır, böylece halk onları Ong (sağ) ve Sol (sol) olarak adlandırmıştır (3. s. 177). Miras, Kırgızların eski zamanlardan kalma bir geleneğidir ve sosyal ve politik çevrede özel sosyo-ekonomik ve siyasi anlam taşımaktadır. Şüphe yok ki bu, etnopolitik yapının oluşumunun ilk etabında önemli etken olmuştur.

Kırgız siyasi tarihinde Sağ ve Sol kanatlar dışında, Otuz uul -İçkilik veya Otuz uul- On uul (Bulgaçi) önemli bir rol oynamıştır. 20. yy.'ın başlarında Rus araştırmacı N. F. Sitnyakovskiy Kırgız soyağacı yapısıyla ilgili çalışmalarında şu bilgileri vermektedir:

"Fergane bölgesi Kırgızları kendilerini Otuz ogul (otuz oğul) ve İçkilik olarak iki büyük kanada ayırırlar. Birinci kanat Fergane bölgesinin doğu kısmında, Semireçye ve Kaşkar bölgelerinde, ikincisi ise Fergane vadisinin güneyine doğru dağlık bölgede yerleşmiştir. Her iki boy eski Sol ve Ong bölünmelerini korumuşlardır" (13. s. 99-110).

Konuyla ilgili bazı bilgilere, Kaşkar bölgesinin askeri konumu ve istatistiğini içeren eserin yazarı Rus general Kornilov'un kitabında da yer verilmiştir. "Kaşkar Kırgızları, Semireçye ve Fergane bölgesi Kırgızlarında olduğu gibi (Otuz uul ve İçkilik) iki kanada ayrılırlar. Bunlar ise kendi içlerinde küçük boy ve aşiretlere bölünürler." (7. s. 233-234) Bir diğer yazar Sovyet etnograf B. K. Karmışeva Tacikistan'ın Cirgetal bölgesinde yaşayan İçkilik-Kırgızlarla ilgili derlemesinde şu bilgileri aktarmaktadır:

Aksakallara göre Kırgızlar "Tışkı Kırgız" (Dış Kırgızlar) ve "İçki Kırgız" (İç Kırgızlar) (İçkilik kabilesinin adı büyük ihtimalle buradan gelmektedir) olarak ikiye ayrılırlar. Onlara göre, Dış Kırgız (başka bir deyişle "Otuz ogul"/Otuz oğul) Celal Abad ve Narın bölgelerinin kuzey ve kuzeydoğusuna doğru

yayılmış Kırgızlara denir. İçkilikler ise Özbeklerle karışmış ve içlere doğru yayılma gösteren Güneybatı Kırgızlarıdır. (15. s. 173)

Kırgız araştırmacı A.Sıdıkov ilk defa “On” ve “Sol” bölünüşüyle “Otuz ogul” arasındaki bazı noktalarda uyuşmazlık sorununun varlığına değinmiştir. Araştırmacı aynı zamanda şunları da haklı olarak sözlerine eklemektedir: “Kırgızların iki kanada bölünmesi gerçekten de eski zamanlara dayanır ve böyle bir bölünme sadece o dönem için önem taşımıştır.” Daha sonra A.Sıdıkov Oş bölgesi Kırgızları arasında yaygın olan efsaneden yola çıkarak (söz konusu “Otuz ogul” ve “On ogul” efsanesi) iki esas Kırgız boyunun adlarının genel adlardan ortaya çıktığına ve Kırgız halkının oluşumu ile yakından ilgili olduğuna dikkat çekmiştir. (1. s. 86)

Kırgız Sanjırasından iyi anlayan ve onları derleyen Umet Molda yazılarında Kırgızlar Otuz uul ve Bulgaçı olmak üzere ikiye ayrıldığını, ayrıca Ak uul (On kanat) ve Kuu uul’un (Sol kanat) Otuz uul’un soyundan geldiklerini, Karakola, Atbaşı, Narın, Oluya-Ata, Fergane ve Ketmen-Tübe bölgelerinde yaşadıklarını belirtmektedir (16. s. 336-337). Buna benzer bilgiler Milli Bilimler Akademisi Elyazmalar Fonunda da bulunmaktadır.

Elimizdeki kaynakların incelenmesi Kırgızların, eski zamanlardan beri, Geç Ortaçağ Dönemi, göçebe toplumunun etnik ve siyasi kurumunun esası olarak, dual yapı çerçevesinde birleştiklerini göstermektedir. Yapının bu şekilde oluşumu uzun zaman dilimi içerisinde farklı boy ve kavimlerin bir bütünü olarak ortaya çıkmıştır. Üstelik bu oluşum halkın kendisinin geçtiği şu veya bu tarihi duruma zamanla bağlı olmuş ve uyum sağlamıştır. Büyük ihtimalle, ilk başlarda o etnik bir birlik olarak tek bir Kırgız etnosu etrafında siyasi olarak toplanmış farklı kabilelerden oluşmuştur. Bu durumda etnik ve politik ilişkiler tahminen aynı olmuştur. Fakat daha sonra etnik ilişki sabitleştirici bir hal almış ve Kırgızlar uzak kabile yapısını sadece koruyarak şimdiki görünümünü kesin olarak kazanmışlardır. Bu yüzden özellikle bu yapı, halk efsanelerine Otuz uul -On uul/İçkilik/veya Ong kanat- Sol

kanat olarak geçen Kırgız siyasi örgütlenmesiyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle doğal olarak, bu adlar arasında herhangi bir siyasi bağıın olup olmadığı ve eğer böyle bir bağ var ise bunlardan hangisi Kırgızlarda dual etnopolitik yapının temellerini atmıştır, sorusu ortaya çıkar. Bu soruya cevap bulmak zor gibi gözükmetedir, çünkü dual yapının kökenleri eski dönemlere, Türk-Hun dönemlerine dayanır.

Göçebe toplumlardaki dual yapı şekli Orta Asya'nın birçok etnik grubunda geleneksel hal almış ve başka halkları da etkisi altına almıştır. Bölgenin etnokültürel ortamıyla kaynaşan Kırgızlardan sonra bu politik olayın ya taşıyıcıları olmuş ya da bu geleneği eski Hun veya Türklerden miras olarak almışlardır. İncelememiz Geç Ortaçağ Dönemi'ni kapsadığı için, bizi ilgilendiren Kırgızların siyasi olarak bağımsız ve etnik olarak oluştukları tarihi durumdur.

Ünlü bilim adamı etnograf S.M.Abramzon Kırgız toplumsal düzenine ilişkin, özellikle, 16-17. yy.'da Tiyenşan Kırgızlarında derebeylik düzeni hakkında mevcut bilgilere dayanarak, böyle bir düzenin Kırgız kabileleri arasında M.S. 1. bin yılın sonlarına doğru oluştuğunu söylemektedir (2. s. 155-156). Daha sonra S.M.Abramzon ataerkil düzenin kısmen ekonomiyi, toplumsal ilişkilerin büyük bölümünü, yaşamın hemen hemen her alanını etkilediğini ve ideolojiye de yansıdığını belirtmiştir (2. s. 156).

Adı geçen bilim adamı soruna sınıfsal-Marksist bağlamda yaklaşmaktadır. Göçebelerde Derebeyi-ataerkil düzenin mevcudiyetinin özellikle ekonomi alanına, toplumsal ilişkiler ve ideolojiye yansıması bizim incelediğimiz meseleyle yakından ilişkilidir. Çünkü dual yapının ilk şekli, kabile ve boylar arasında bile iki kola ayrılma prensiplerinin yaygın olduğu ataerkil düzenin esaslarında oluşmuştur. Örneğin, sol kanada dahil olan Kıtay kabilesi "Tömön Tamga" ve "Jogor Tamga" olarak iki esas gruptan oluşmaktaydı. Jetigen kabilesi "Kırgıy" ve "Kıbal", Munduz kabilesi "Ak Koyluu Munduz" ve "Bay Munduz", Kuşçu kabilesi "Jooş" ve "Mingduulat" olarak iki kola ayrılmaktaydı. Aynı durum sağ kanattaki kabileler için de söz konusuydu. Bu durum kabile içi gelişme sürecinde ayrı ayrı

grupların doğal olarak esas kitleden ayrılmaları diğerleriyle geleneksel etno kültürel yakınlığını korumakla birlikte özgür ekonomik yaşam sürmeleriyle açıklanabilir. Bu bölünme, mevcut ataerkil normlar ve geleneklerle düzenlenmekteydi.

Kaynakların analizi, etnik faktörün göçebe toplumunun siyasi gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Nitekim, Kırgızlarda etnopolitik yapının oluşumu süreci Kırgız halkının oluşumunun son devri ile aynı zamana denk gelmiştir. Buna dayanarak, kabileler topluluğu Otuz uul'un, ilk başta yeni oluşan Kırgız etnik birliği içerisinde etnik bir ad olduğu hipotezini ileri sürebiliriz. Ayrıca, Otuz uul ve On uul bölünüşünün Kırgız dual yapısının ilk şekli olma ihtimali de mevcuttur. Etnos dahilindeki sabitleşme süreci, çekirdeği Kırgız ve eski Türk-Moğol kabilelerden oluşan iki kanadın paralel olarak gelişmesini sağlamıştır. Bu düzen 15. yy.'nın ortalarında şekillenme sürecini tamamlamıştır.

Kırgız etnopolitik yapısındaki sonraki gelişmeler esasen bölgedeki siyasi, ekonomik, demografik, coğrafi ve etnik duruma bağlı olmuştur. 16. yy.'ın ilk yarısında yukarıdaki faktörlerin etkisiyle ve Moğolistan'a Kırgızların girmesiyle Otuz uul, Ong kanat ve Sol kanat olmak üzere ikiye ayrıldı. Fergane'de yazılmış "Macmu-at-Tavarih" adlı esere göre, sağ kanat ve sol kanadın ortaya çıkması Fergane tasavvuf çevrelerinden olan, İmam İbrahim Zarancış adlı birisi tarafından yapılmıştır. (8. s. 205). Tasavvufçuların Kırgızlarla olan dolaysız ilişkileri Kırgızlar arasında tasavvufun yayılmasına olanak sağlamıştı. Tasavvur dini konuların göçebeler arasında sağlamlaştırılması amacı ile Sanjıra'yı belirli düzeyde kullanmışlar. Bu yüzden İ. İ. Zarancış'in incelediğimiz konuyla herhangi bir ilgisi olduğu düşünülemez. Çünkü böyle bir yapının oluşması, yüzyıllarca zaman almıştır. Bizi ilgilendiren, kaynaktaki diğer bilgiler olmalıdır. Kaynağa göre 16. yy. başlarında Kırgız siyasi yapısı belli bir değişime uğramıştır. Bu, daha çok Kırgızların üstünlüğü eline geçirmesi ile ilgilidir. Moğol kabilelerinin kalıntılarını içlerinde eriterek, Kırgızlar siyasi etki alanlarını yavaş yavaş genişletmişlerdir. 16. yy. eseri "Macmu

at-Tavarih'te de belirtilen, Kırgız siyasi yapısındaki değişimler böyle bir ortamda gerçekleşmiştir.

Yine aynı kaynağa göre, 16. yy. başlarında Kırgız dual yapısının temelini Sağ ve Sol kanatlar oluşturmaktaydı ("Ong kanat" ve "Sol kanat"). Bu faktörde ilginç olan şey, "Sağ kanadın" "Otuz uul (ogul) " ve "Bulgaçı" gibi iki büyük grubu içine almasıydı. Bilindiği üzere, "Bulgaçı" İçkilik grubunun bir diğer adıdır. Böyle bir durum nasıl açıklanabilir ve hangi nedenden dolayı iki büyük kabile sağ kanat içerisinde bir araya gelmiştir?

Otuz ogul grubu iki kola ayrıldığında siyasi güç dağılımı "Ong kanattan" yana daha ağır basmaktaydı. Bu, sağ kanadın içinde bulunan bazı kabilelerin siyasi yükselişinin başlangıcı olmuştur. Yeni ve daha toplu Kırgız siyasi oluşumunun yönetim mekanizması değişmemiş ve dual yapının Ong kanat ve Sol kanadı bu oluşumun temeli olmuştur. Büyük ihtimalle de bu yapının yöneticisi üst tabakası eski Otuz uul kanadından çıkmıştır.

Bu yüzden Ong kanat bil fiil yönetici Otuz ogul ve rakip grup Bulgaçı'den (İçkilik) oluşmuştur. "Macmu-at-Tavarih isimli eserde Salus Bey Bulgaçı adlı birisinden bahsedilmektedir. Görünüşe bakılırsa Salus Bey Bulgaçı, bir zamanlar İçkiliklerin başında duran "Bulgaçı" Moğol boyundan olmuştur. Daha sonra Mohammed Haydar şöyle yazmıştır: "Kırgızlarda Moğol kabilesi olmakla beraber, Hakanlarla olan anlaşmazlıklar yüzünden Moğollarla yollarını ayırmışlar" (10. s. 184). Bu, Kırgızların bir süre Moğolların terkibinde bulduklarını ve hemen hemen bir birlerinden çok az ayrıldıklarını ifade ediyor. Ayrıca Muhammed Haydar'ın eserinde adı geçen Moğol kabilesi "Bulgaçıların" Kırgızlarla ortak yaşam sürdürdükleri ve Kırgız kabilelerinden birinin başında oldukları ihtimali de yok değildir. (10. s. 104) "Macmu at-Tavarih'te Bulgaçıların Boston, Dölös (Tölös), Teit, Kangdı, Kırdırşa ve Joo-kesek" kabilelerinden oluştuğu yazılmaktadır. Otuz oğul'un temelini Adine (Adigine), Tagay, Munguş ve Kara Bağış kabileleri oluşturmaktaydı. Kaynakta belirtilen sadece Tagay kabilesinin kolları şu şekilde sıralanmıştır: Jediger, Sayak, Bugu, Döölös. Döölös, Sarı Bağışların Atası sayılıyordu. Kaynak,

görünüşe göre Şolto boyunu da göz önünde bulundurmıştır (8. s. 205-206). Bu bilgiler sağ kanadın, özellikle Tagay kolunun siyasi yükselişinin bir kanıtı olabilir mi? Sol kanada gelince, burada Basız, Munduz, Kıtay, Çon bağış, Saru ve Kuşçu kabileleri bir araya gelmiştir. Tagay kabilesine Monoldor, Çerik ve Konurat boyları dahil değildir. Jenolojik rivayetlere göre bu kabilelerin kökeni Adigie ve Tagayın efsanevi kız kardeşleri Nal Ece'ye dayanmaktadır. Konurat veya Hongirat birçok kaynakta eski Moğol kabilesi olarak gösterilmektedir. Çerik boyunu Moğol kabilesi olarak kabul etmek mümkündür. "Macmu at-Tavarih'te" belirtilmiş jeneolojik çizgilere göre İnga Tora Baymurat Çerik, Moğol soylularından birisi olmuştur. Bir zamanlar Tyan-şan bölgesinde yaşamış ve kalan kısmının tamamı Moğol grubunun sağ kanadına birleşen Monoldor'un ismi derin bir analiz gerektiriyor. Böylelikle artık 16. yy.'da Kırgız halkının etnik terkihi sabitleşmeye başladı ve dual yapı esaslarına dayalı Kırgız halkının siyasi yapısı Sol kanat ve Ong kanat şeklinde oluştu. Bu yapı, göçebelilerdeki devlet kuruluşu seviyesindeydi ve onun temellerinde hakimiyet ve yönetimin siyasi kurumları ve onun karakteristik belirtileri oluşturuldu. Yönetim ve hakimiyetin esas güçlerini elinde toplayan beylik kurumu, 19. yy. başlarına kadar Kırgız toplumunda önemli bir rol oynamıştır. Tarihi olayların gelişimi, bu yapının daha sonraki gelişmesini siyasi ve etnik etkenlerin yanısıra Moğolistan'ın parçalanmasının da önemli derecede etkilediğini gösteriyor. Moğol Hakanlarıyla Kırgızlar arasındaki, Moğolistan'ın yayla ve otlaklarına sahip olma rekabeti, Kırgızların üstün gelmeleri ve yavaş yavaş bu bölgeleri elde etmeleriyle sonuçlandı, geri kalan Moğollar ise asimile edildi. Olaylara tanık olmuş Moğol tarihçi Mohammed Haydar şunları belirtmektedir: "Moğolistan'daki bütün karışıklıklara Kırgızlar sebep oluyordu" 916'dan (1510-1511) itibaren Kırgızların yüzünden hiçbir Moğol Moğolistan'da yaşayamıyordu. (10.154; 461) O. Karayev'in elde ettiği kesin bilgilere göre 16. yy. ortalarında "Çalıştan (Karaşar'dan) Çu-Talas ovasına kadar yayılmış Kırgızlar Moğolları kuzey Tyan-şan'dan tamamen çıkardılar. (6. s. 101-102) Dolayısıyla,

Kırgızlar zamanla Merkezi Tyan-şan'ın bölgelerinde, yer-yer Pamir-Altay dağlık bölgesinde, Fergane bölgesinin bir kısmında ve aynı zamanda Doğu Türkistan'da yerleşmişlerdir. Bu olaylardan sonra esasen Moğolistan'ın yukarıda belirtilen bölgelerine yerleşen Kırgızlar, coğrafi özelliklerine göre en az üç grup oluşturmuşlardır. Bu gruplar birbirinden ayrıldıkları halde geleneksel siyasi yapıyı korumuşlar. Doğal olarak Çin kaynağı "Si-yuy-çji"de de belirtildiği gibi tabii ki bu durum da Kırgızların siyasi yapısı belirli değişikliklere uğramıştır.

■ Adı geçen kaynakta şöyle anlatılmaktadır:

"Zamanla nüfus artıyordu ve av bölgeleri yetersiz kalıyordu, bu nedenle toprak mücadeleleri artmaktaydı...220 yıl önce onlar barış antlaşması yaptılar ve nüfusu eşit hisselerle ayırdılar, iki kanada yayıldılar, zengin yöneticiler seçtiler ve onlara yönetecekleri yerleri, toprakları, nehirleri, dağları gösterdiler. Kanadın birisi kuzey (Ke-er-ge-çi-sı), diğeri ise güney (To-go-so-ho-le) olarak adlandırılıyordu. Aynı zamanda her kanat da kendi içinde kollara ayrılmaktaydı." (12. s. 78)

Bu kaynak net bir şekilde güney kanadı Toguz uul ve kuzeyi Kırgız olarak belirtmektedir. Bu bilgilere yer verirken Çin yönetimi her halde kaynak olarak 200 yıl önceki tarihi olayları konu edinen efsaneyi kullanmıştır. Her ne kadar bu bilgilerde yeni yapının ortaya çıktığı gösterilmese de Kırgız kabile ve soy yapısındaki değişiklikler kısmen onaylanmaktadır. 16. yy. aşağı yukarı ortalarında gelişen bu olaylar öyle görünüyor ki sağ kanadın jeneolojik efsanelerinde de tespit edilmiştir.

Efsaneye göre, "Ak uul'un (Sağ kanat) evlatları Adigine ve Tagay mirasın (mal varlığının) paylaşımı nedeniyle bir ziyafet vermişlerdir. Bu ziyafet sırasında aralarında hayvan, toprak ve halkı paylaşma antlaşmasına varmış, sınır olarak ise Oş'ta Kara Darya nehri belirlendi. Nehrin sağ tarafı Tagay'a sol tarafı ise Adigine'ye verildi. Mal varlığının paylaşımı sırasında onlar "Ordo Atış (aşık atma)" oyunu oynarken

aralarında tartışma çıktı. Tartışma halk tarafından yatıştırılsa da onların arasındaki düşmanlık geçmedi. Bunun sonucu olarak Tagay sadece kendi halkını yönetebiliyordu, At-Başı'dan Namangan'a (Ketmen-Tube, Çatkal'da dahil olmak üzere) kadar olan topraklar onun yönetimi altındaydı. (3. s. 177)

Bu bilgileri düzenlediğimiz zaman aynı tarihi olaydan görebiliyoruz. Bununla ilgili olarak A.N.Bernştam'ın makalesinde Çin kaynaklarına dayanarak Doğu ve Batı burutları arasındaki sınırlarını özellikle Kara Darya nehri boyunca olduğu belirtilmektedir. (3. s. 427) bizim fikrimizce bu bilgiler bir tesadüf değildir. Kara Darya nehri havzası Kırgız siyasi oluşumu açısından özel bir yere sahiptir. Bu tarihi ve coğrafi bölge, siyasi oluşumda meydana gelen yapısal değişim süreci ile yakından ilişkilidir. Bazı kabilelerin o dönemde mevcut yapısal oluşum çerçevesinde yükselmesi ile, sadece akrabalık özelliklerine göre değil, aynı zamanda Moğolların dağılmasıyla bölgedeki durumu göz önünde bulundurarak birleşen belirli siyasi güçler meydana çıkmaktaydı. Bu güçlerin amacı, Kırgızların coğrafi dağılımını da dikkate alarak, daha toplu bir siyasi örgütlenme meydana getirmektir. Böyle bir kuruluşun oluşumu dönemin zarurietiydi. Çünkü Moğolistanın dağlık bölgelerine yayılmış Kırgızlar zamanla birbirlerinden uzaklaşmıştı. Burada onları yayla otlak bölgeleri daha çok çekiyordu. Fakat bununla beraber göçebe toplumun düzenlenme açısından dual etnopolitik yapısının ana çizgileri yine de korunmuştu. Şimdi bu yapı toplumda bütün Kırgız kabileleri, aynı zamanda bölgesel coğrafya özelliklerine dayanarak ortaya çıkan yeni siyasi oluşumlar için, ideolojik temel olarak görev yapıyordu. Böylece 16. yy. ortalarında Kırgız siyasi oluşumundaki değişimin karakteri, "Tuguz uul" grubunun esasen içkilik ve sağ kanattan Manguş ve Adıgine kabilelerinden, "Kırgız" grubunun ise Kırgızistan'ın kuzeyinde yaşayan sağ ve sol kanatlardan oluşmasında ibaretti. Kırgızların bu yapısı Cunarların işgaline kadar süregelen ve göçebe Kırgız toplumunun siyasi düzeninde belirli bir rol oynamıştır.

Temirkul ASANOV,

Kırgızistan Milli Bilimler Akademisi Tarih Bölümü /
Kırgızistan.

Alıntı Kaynağı: Türkler Ansiklopedisi, Cilt: 8 Sayfa:
657-661

● **Kaynaklar:**

- ◆ Abdıkerim Sıdıkov-Natsionalny Lider-Bişkek 1992.
- ◆ Abramzon S. M. Kirgızı i ih etnogenetiçeskiye i istoriko-kultırniye svyazi. L., 1971.
- ◆ Bala Ayılçının sanjırası//Kırgız sanjırası. -Bişkek 1994.
- ◆ Bernştam A. M. Istoçniki po istoriyi kirgizov v XVII veka//Voprosı istorii No: 11-12, 1946.
- ◆ Jumabaev S. Kırgız sanjırası//Rukopisny fond Natsionalnoy Akademii nauk Kırgızskoy Respubliki/RKF NAN KR/No 564.
- ◆ Karaev O. Çagatayskiy ulus. Gosudarstvo Xaydu. Mogulistan. Bişkek, 1995.
- ◆ Kaşkariya ili Vostoçny Turkestan. Opıt voyenno-statistiçeskogo opisaniya. Taşkent, 1903.
- ◆ Materialı po istorii kirgizov i Kirgizii. Vıp. 1. M., 1973.
- ◆ Materialı po istorii kirgizov i Kirgizii. Vıp. 2//Rukopisny fond Natsionalnoy Akademii nauk Kırgızskoy Respubliki/RKF NAN KR, No629/5176/.
- ◆ Mırza Muhammed Haydar. Tarix-i Raşidi//Vvedeniye, perevod s persidskogo A. Urunbayeva, R. P. Djalilovoy, L. M. Epifanovoy. Taşkent 1996.
- ◆ Moldo Muhammed Ali Kıpçakı. Kırgız Tarıxı, kirgızdardın uruuga bölünüşü tuuraluu//Rukopisny fond Natsionalnoy Akademii nauk Kırgızskoy Respubliki/RKF NAN KR, No47.
- ◆ Suprunenko G. P. Materialı iz kitayskih istoçnikov poistorii kirgizov XVIII-naçalo XIX v. v Frunze, 1976//Rukopisny fond Natsionalnoy Akademii nauk Kırgızskoy Respubliki/RKF NAN KR, No 5179.
- ◆ Sitnyakovskiy N. F. Tablitsa kirgizskih rodov Oşskogo uyezda//Izvestya Turkenstanskogo otdela RGO. T. II. Vıp. 1., Taşkent 1990.

- ◆ Talas oblastınan jıynalğan materialdar. //Polevıye zapisi za 1994 god.
- ◆ Trudı Kirgizskoy arhelogo-etnografiçeskoy ekspediysii. T. 3. M., 1959.
- ◆ Ümöt Moldonun arhivinen köçürmö//Rukopisnıy fond Natsionalnoy Akademii nauk Kırğızskoy Respubliki/RKF NAN KR, No191. Taryhy makalalar